

دانشگاه فردوسی مشهد

انتشارات

۷۲۵

روش تحقیق پیمایشی

(راهنمای عملی)

دکتر محمد قربانی

استاد دانشگاه فردوسی مشهد

سرشناسه: قربانی، محمد، ۱۳۴۹ -
عنوان و نام پدیدآور: روش تحقیق پیمایشی (راهنمای عملی)/ تألیف محمد قربانی؛ ویراستار علمی محسن نوغانی
دخت بهمنی
مشخصات نشر: مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد، انتشارات ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری: ۲۹۶ ص. مصور.
فروست: انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد؛ ۷۲۵.
شابک: ISBN: 978-964-386-400-2
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا.
یادداشت: کتابنامه: ص. [۲۸۵] - ۲۹۰.
یادداشت: نمایه.
موضوع: تحقیق -- روش‌شناسی
موضوع: Research -- Methodology
رده‌بندی کنگره: Q۱۸۰/۵۵
رده‌بندی دیویی: ۰۰۱/۴۲
شماره کتابشناسی ملی: ۵۶۸۹۶۳۹

روش تحقیق پیمایشی (راهنمای عملی)

پدیدآورنده: دکتر محمد قربانی
ویراستار علمی: دکتر محسن نوغانی دخت‌بهمنی
مشخصات: وزیری، ۲۵۰ نسخه، چاپ اول، تابستان ۱۳۹۸
چاپ و صحافی: چاپخانه دانشگاه فردوسی مشهد
بها: ۳۸۰/۰۰۰ ریال
حق چاپ برای انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد محفوظ است.

مراکز پخش:

فروشگاه و نمایشگاه کتاب پردیس: مشهد، میدان آزادی، دانشگاه فردوسی مشهد،
جنب سلف یاس تلفن: ۳۸۸۳۳۷۲۷ (۰۵۱)
مؤسسه کتابسیران: تهران، خیابان کارگر جنوبی، خیابان لبافی‌نژاد، بین خیابان فروردین و اردیبهشت،
شماره ۲۳۸ تلفن: ۶۶۴۹۴۴۰۹-۶۶۴۸۴۷۱۵ (۰۲۱)
مؤسسه دانشسیران: تهران، خیابان انقلاب، خیابان منیری جاوید (اردیبهشت) نبش خیابان نظری،
شماره ۱۴۲ تلفکس: ۶۶۴۰۰۲۲۰-۶۶۴۰۰۱۴۴ (۰۲۱)

<http://press.um.ac.ir>

Email: press@um.ac.ir

انتشارات
۷۲۵

فهرست

۱۱	پیشگفتار مؤلف
۱۳	فصل ۱. روش تحقیق
۱۳	مقدمه
۱۵	تعریف روش
۱۵	تعریف علمی تحقیق
۱۷	روش تحقیق
۱۷	ابزار شناخت
۱۷	منطق نظریه پردازی و تولید معادله
۱۸	ابزار قاعده مندی تحقیق
۱۸	معیار صحت تحقیق
۱۹	فصل ۲. اصول بنیادین تحقیقات علمی
۱۹	اصول تحقیقات علمی
۱۹	اصل ۱- فرایند محوری
۲۰	اصل ۲- برنامه ریزی
۲۱	اصل ۳- هدف مندی
۲۲	اصل ۴- هوش مندی
۲۲	اصل ۵- نظام مندی
۲۳	اصل ۶- قابلیت اعتماد
۲۳	اصل ۷- تلاش مندی
۲۴	اصل ۸- روش علمی
۲۴	اصل ۹- جست و جوگری
۲۵	اصل ۱۰- نظریه پردازی (کشف دانش نهفته)
۲۵	اصل ۱۱- شناخت و فهم عمیق
۲۵	اصل ۱۲- مسئله محوری

۲۶.....	اصل ۱۳- پاسخ گویی.....
۲۷.....	اصل ۱۴- تکرار پذیری.....
۲۷.....	اصل ۱۵- دقت و اعتماد آماری.....
۲۸.....	اصل ۱۶- تعمیم پذیری.....
۲۸.....	اصل ۱۷- افزایشی بودن.....
۲۹.....	اصل ۱۸- تجربی بودن یا آزمون پذیری.....
۳۰.....	اصل ۱۹- صبر طلبی.....
۳۰.....	اصل ۲۰- شهادت طلبی.....
۳۱.....	اصل ۲۱- تخصص ورزی.....
۳۱.....	اصل ۲۲- رویکرد به آینده.....
۳۲.....	اصل ۲۳- رعایت اصل بی طرفی.....
۳۲.....	اصل ۲۴- مدیریت واحد.....
۳۲.....	اصل ۲۵- عدم سوگیری.....
۳۲.....	اصل ۲۶- قاعده دخالت یا تعیین امر اجتماعی.....
۳۳.....	اصل ۲۷- قاعده واقعیت نگری.....
۳۳.....	اصل ۲۸- طرح تحقیق (پیشنهاد) معین و مدون.....

۳۵.....	فصل ۳. مراحل تحقیقات علمی.....
۳۵.....	دیدگاه‌ها راجع به گام‌های تحقیقات علمی.....
۳۸.....	گام‌های تحقیقات علمی.....

۴۳.....	فصل ۴. عنوان تحقیق و ویژگی‌های آن.....
۴۴.....	ویژگی‌های عنوان تحقیق.....
۴۴.....	ویژگی ظاهری تبیین کننده باطن تحقیق.....
۴۵.....	ویژگی اجرایی، اعتباری و ارزشی.....
۵۳.....	راه‌های مسئله‌یابی.....

۵۹.....	فصل ۵. بیان مسئله تحقیق.....
۵۹.....	بیان مسئله و مؤلفه‌های سازنده آن.....
۶۲.....	مقدمه.....
۶۶.....	اهمیت مطالعه.....
۷۱.....	ضرورت مطالعه.....

مشکلات بیان مسئله..... ۷۳

معیارهای ارزیابی بیان مسئله..... ۷۷

فصل ۶. گزاره‌های مسئله..... ۷۹

گزاره‌های مسئله..... ۷۹

اهداف..... ۸۰

فرضیات..... ۸۵

سؤال‌های تحقیق..... ۸۹

معیارهای ارزیابی گزاره‌های تحقیق..... ۹۱

فصل ۷. پیشینه نگاشته‌ها..... ۹۳

اهداف پیشینه نگاشته‌ها..... ۹۴

گام‌های بررسی پیشینه نگاشته‌ها..... ۱۰۲

گام اول: جست‌وجوگری پیشینه‌ها..... ۱۰۲

گام دوم: گزینش بهترین پیشینه‌ها..... ۱۰۶

گام سوم: بررسی، نگارش و نقد پیشینه‌ها..... ۱۰۸

منابع بررسی پیشینه نگاشته‌ها..... ۱۱۲

خطاها در بررسی پیشینه نگاشته‌ها..... ۱۱۲

معیارهای ارزیابی پیشینه نگاشته‌ها..... ۱۱۶

فصل ۸. روش‌شناسی تحقیق..... ۱۱۷

انواع روش‌های تحقیق..... ۱۱۸

تقسیم‌بندی عمومی تحقیقات..... ۱۱۸

تقسیم‌بندی مبتنی بر هدف..... ۱۲۶

تقسیم‌بندی مبتنی بر روش گردآوری داده‌ها..... ۱۲۹

معیارهای ارزیابی روش‌شناسی تحقیق..... ۱۳۸

فصل ۹. طیف‌ها، متغیرها و مقیاس اندازه‌گیری..... ۱۳۹

طیف‌ها..... ۱۳۹

طیف بوگاردوس..... ۱۴۰

طیف لیکرت..... ۱۴۱

طیف تورستن..... ۱۴۳

۱۴۴.....	طیف گاتمن.....
۱۴۵.....	طیف آزرگود (برش قطبین).....
۱۴۸.....	متغیرها.....
۱۴۹.....	تقسیم‌بندی براساس نوع آن.....
۱۴۹.....	تقسیم‌بندی براساس نقش در تحقیق.....
۱۵۱.....	تقسیم‌بندی براساس ارزش (دو ارزشی و چند ارزشی).....
۱۵۱.....	مقیاس‌های اندازه‌گیری.....
فصل ۱۰. ابزارهای سنجش در تحقیق	
۱۵۳.....	پرسش‌نامه.....
۱۵۶.....	اصول تهیه پرسش‌نامه.....
۱۵۶.....	اصول عمومی پرسش‌نامه.....
۱۶۳.....	اصول اختصاصی پرسش‌نامه.....
۱۸۰.....	انواع سؤال‌های پرسش‌نامه.....
۱۸۰.....	سؤال‌های بسته.....
۱۸۱.....	سؤال‌های باز.....
۱۸۲.....	انواع پرسش‌نامه.....
۱۸۴.....	مزیت‌ها و ایرادهای پرسش‌نامه.....
۱۸۵.....	اجرای پرسش‌نامه.....
۱۸۷.....	مصاحبه.....
۱۸۸.....	ویژگی‌های یک مصاحبه‌کننده خوب.....
۱۸۹.....	عوامل تأثیرگذار بر کارایی مصاحبه.....
۱۹۰.....	انواع مصاحبه.....
۱۹۲.....	نکته‌های اخلاقی در مراحل مصاحبه.....
۱۹۲.....	معیارهای شش‌گانه کیفیت یک مصاحبه.....
۱۹۳.....	معتبرسازی مراحل مختلف مصاحبه.....
۱۹۳.....	مزیت‌ها و ایرادهای مصاحبه.....
۱۹۴.....	مشاهده.....
۱۹۵.....	انواع مشاهده.....
۱۹۵.....	ویژگی‌های یک مشاهده‌کننده ماهر.....
۱۹۶.....	مراحل عملیاتی مشاهده.....
۱۹۷.....	توصیه‌ها در طول مشاهده.....

۱۹۸.....	مزیت‌ها و ایرادهای روش مشاهده.....
۱۹۹.....	اسناد.....
۱۹۹.....	معیارهای ارزیابی ابزار گردآوری داده‌ها.....

فصل ۱۱. روان‌سنجی و اعتبارسنجی پرسش‌نامه..... ۲۰۱

۲۰۱.....	روایی و پایایی.....
۲۰۲.....	روش‌های اندازه‌گیری پایایی.....
۲۰۳.....	سنجش توافق (همسانی) درونی در پایایی.....
۲۰۹.....	سنجش ثبات در پایایی.....
۲۱۱.....	انواع روایی.....
۲۱۲.....	روایی صوری.....
۲۱۳.....	روایی محتوا.....
۲۱۶.....	روایی سازم.....
۲۱۸.....	روش تعیین روایی سازم.....
۲۱۹.....	عوامل مؤثر بر روایی آزمون.....

فصل ۱۲. روش‌های نمونه‌گیری..... ۲۲۱

۲۲۲.....	مفاهیم اساسی نمونه‌گیری.....
۲۲۳.....	اهداف نمونه‌گیری.....
۲۲۳.....	مزیت‌های نمونه‌گیری.....
۲۲۴.....	انواع طرح‌های نمونه‌گیری.....
۲۲۵.....	انواع نمونه‌گیری غیراحتمالی.....
۲۲۶.....	انواع نمونه‌گیری احتمالی.....
۲۲۷.....	نمونه‌گیری تصادفی ساده.....
۲۳۶.....	نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌بندی‌شده.....
۲۴۱.....	نمونه‌گیری سیستماتیک.....
۲۴۴.....	نمونه‌گیری خوشه‌ای.....
۲۵۱.....	معیارهای ارزیابی نمونه‌گیری مطالعه.....

فصل ۱۳. روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها..... ۲۵۳

۲۵۴.....	انواع سطوح تجزیه و تحلیل داده.....
۲۵۶.....	روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها.....

۲۵۷.....	توصیف داده‌ها.....
۲۶۰.....	تحلیل داده‌ها.....
۲۶۵.....	اصول استفاده از روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها.....
۲۶۷.....	فصل ۱۴. نتایج، بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادها .....
۲۶۷.....	اصول بیان نتایج مقاله.....
۲۶۹.....	معیارهای ارزیابی یافته‌های مطالعه.....
۲۶۹.....	اصول بیان بحث و نتیجه‌گیری.....
۲۷۰.....	معیارهای ارزیابی بحث و نتیجه‌گیری.....
۲۷۰.....	اصول بیان پیشنهادها.....
۲۷۲.....	معیارهای ارزیابی پیشنهادهای مطالعه.....
۲۷۳.....	فصل ۱۵. اخلاق پژوهش .....
۲۷۴.....	بداخلاق‌های پژوهشی.....
۲۷۴.....	ابعاد بداخلاق‌های پژوهشی.....
۲۸۱.....	آثار بداخلاق‌های پژوهشی.....
۲۸۵.....	کتابنامه .....
۲۹۱.....	نمایه .....

پیشگفتار مؤلف

اگرچه در چند دهه گذشته تلاش‌های خوبی در قالب مقالات پژوهشی و نیز کتاب‌های تخصصی صورت گرفته است تا ابعاد جدیدتری از روش‌های تحقیق به جامعه هدف معرفی شود تا بتوانند تحقیقات دقیق‌تر و با صحت داده‌ای و در نتیجه یافته‌های با اعتماد بالاتری را انجام دهند، اما خلایق در دستیابی محققان به مهم‌ترین زوایای کاربردی و عملیاتی روش‌های تحقیق، به‌ویژه در بُعد پیمایشی وجود داشت. در واقع، روش‌های تحقیق به‌عنوان یک علم امروزه در مطالعات و پژوهش‌هایی که می‌خواهند بسترسازی‌های لازم را برای ایجاد داده‌ها و یافته‌ها برای سیاست‌گذاری ایجاد نمایند، اهمیت دوچندان یافته است. این مسئله در مطالعات پیمایشی از حساسیت بالاتری برخوردار است، به‌نحوی که محقق باید مجهز و مسلط به اصول اولیه تحقیق و نیز گام‌های عملیاتی آن باشد.

تدوین کتابی با رویکرد بیان جزئی‌تر، شفاف‌تر و آسان‌تر روش‌های تحقیق در مطالعات پیمایشی می‌تواند اقدامی مناسب باشد تا محققان، به‌ویژه محققان جوان راهنمای عملی مناسبی فراروی خود داشته باشند. این مورد می‌تواند کیفیت مطالعات را ارتقا و به محققان نشان دهد که در عمل روش تحقیق در کیفیت‌بخشی مطالعات، به‌منظور ایجاد اطلاعات لازم برای اتخاذ تصمیم‌های اثربخش بسیار مهم است. با این نگاه کتاب *روش‌های تحقیق پیمایشی: راهنمای عملی* تدوین شده است تا به‌عنوان مرجع مورد استفاده دانشجویان رشته‌های برنامه‌ریزی شهری، اقتصاد، اقتصاد کشاورزی، علوم اجتماعی، منابع طبیعی و محیط‌زیست، به‌ویژه دانشجویان تحصیلات تکمیلی قرار گیرد و موجبات دانش‌افزایی را در این گروه‌ها فراهم آورد.

همچنین محتوای کتاب به‌گونه‌ای تهیه شده است که می‌تواند مورد استفاده کارشناسان علاقه‌مند به روش‌های تحقیق پیمایشی قرار گیرد. این کتاب عاری از خطا نیست و امید است اساتید، دانشجویان و

کارشناسان محترم علاقه‌مند به این حوزه با نقد مطالب آن و ارائه طریقی، بر غنای آن در چاپ‌های بعدی بیفزایند.

در پایان لازم است از همکاری‌های همسر و فرزندانم که در طول مدت نگارش کتاب با صبر و حوصله پشتیبانی لازم را داشته‌اند، از داورهای پیش‌نویس کتاب و نیز از ویراستار علمی کتاب، جناب آقای دکتر نوغانی دخت‌بهمنی، دانشیار دانشگاه فردوسی مشهد که با پیشنهادهای ارزنده خود محتوای کتاب را ارتقا داده‌اند و نیز معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه فردوسی مشهد که امکانات چاپ و انتشار آن را فراهم آورده است، تشکر و قدردانی شود.

محمد قربانی

بهار ۱۳۹۸